

AZ (MAGYAR) ÉRTELMISÉG HIVATÁSA

Tanulmányok, vallomások, elemzések, levelek
(Hetven magyar értelmiségi írásai)

Írta és szerkesztette
ifj. Fasang Árpád

Mundus Magyar Egyetemi Kiadó
Budapest 1997

Elszalasztott esélyek után

KÖVÉR László
(jogász, politikus)

Miért tekintem magam értelmiséginek? – kérdi ifj. Fasang Árpád látószólag banális – valójában nagyon is nehezen megválaszolható – kérdéseinek a sorát. S a megkérdezett valóban feszeng – ezt a kérdező jól látta előre –, mert elszokott már attól, hogy valaki egyszerű formában tegyen fel neki olyan súlyú kérdéseket, amelyekre csak komolyan szabad válaszolni. Mert majdnem megszoktuk már, hogy szavaink és nemzeti fizetőeszközünk értéke egymással versengve romlik, hogy sem a feltett kérdéseket, sem a reá adott válaszokat nem illik túlságosan komolyan venni. Hiszen – Esterházyval szólva – „a helyzet reménytelen, de nem komoly”. Fasang Árpád viszont nem kevesebbet vár el tőlünk – kiktől is? –, mint hogy megpróbáljunk kilépni a rendszerváltozás kezdete óta zakatoló mókuserékből, megpróbáljunk számvetést készíteni az elmúlt kilenc évről, és válaszoljunk arra a kérdésre, hogy kik voltunk tegnap, és kik vagyunk ma.

Helyzetünket nehezíti, hogy Fasang Árpád kérdései egy összezavarodott világról tudósítanak, amelyben a másutt talán egyértelmű szavak nálunk nem az eligazodást segítik, inkább a zavart fokozzák. Itt van mindjárt a szó, amelyre a kérdések irányulnak: mit is jelent *általában* értelmiséginek lenni. Pusztán leíró jellegű kategória ez, amely mondjuk a felsőfokú végzettséggel rendelkező emberek csoportját jelöli, vagy éppenséggel normatív, azaz bizonyos értéktartalmakhoz kötött jelentése van? A Fasang Árpád által feltett kérdés persze sugallja a választ, s arra vonatkozik, hogy vajon képes-e, tudja-e s akarja-e a felsőfokú végzettségűek egy meghatározott csoportja magát többé-kevésbé egyezményes szempontok alapján „értelmiségiként” definiálni? Tovább lépve: vajon ki jogosult arra, hogy diplomásként beleszóljon az „értelmiségiek” diskurzusába? Csak a budapesti humán végzettségűek exkluzív klubjába tartozók, a „közvélemény-formálók”, a „függetlenek” (ahogy magukat előszeretettel nevezni szokták), a „nagykorúton belüliek” (ahogy mások szokták őket nevezni)? Vagy mondjuk egy mátészalkai állatorvosnak is megadatik erre az esély –

legalább elvben? Lehet-e értelmiségi a politikus? A politikus az értelmiségi egy speciális fajtája, vagy éppen annak ellentét párja? S mi a viszonya mindezeknek az „elit” sokat használt – de nem kevésbé problematikus – kategóriájához?

A szociológiai definíciók, s a köznyelv keresztútjai teremtette labirintusban az ember legjobban teszi, ha maga keresi meg a saját maga számára járható kiutat. S hogy ezt mások is alkalmazhatják-e? Nos, ez kétséges.

Ki tehát az értelmiségi? Nem minden diplomás értelmiségi, s nem minden értelmiségi diplomás. Szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező, de széles látókörű és olvasottságú, fejét majd hatvan évesen polgármesterségre adó barátomat értelmiséginek tekintem. De nem tekintem annak egy kisváros gimnáziumának azon fiatal diplomás igazgatóját, aki szinte kérkedve hirdette az előző parlamenti ciklus felénél, hogy ő bizony nem megy el szavazni a következő választásokon. Öreg barátom a szó igazi értelmében tekintélye, vezetője falujának, amelyben él. De vajon milyen tekintély birtokában és milyen morális bázison „vezet” másokat az, aki a tágabb közösség, az ország sorsa iránti közömbösséggel tüntet? Értelmiséginek lenni tehát mindenekelőtt annyit tesz, mint tudatában lenni annak, hogy formális felhatalmazás, legitim választás következtében, vagy „csupán” helyzetünknel fogva, döntéseinkkel, állásfoglalásainkkal mások döntéseit, állásfoglalásait, vagy éppen közvetlenül mások sorsát befolyásolhatjuk. *Értelmiséginek lenni annyit tesz, mint tudatában lenni annak a felelősségnek, amelyet egy közösséghez való tartozás, s a közösség többsége számára el nem érhető többlet-tudás együttesen jelent.* Ha értelmiségivé nem a diploma teszi az embert, akkor nyilvánvalóan csak az, hogy felismeri: „kiválasztott” szerepe megköveteli, hogy elkötelezettséget érezzen saját közössége iránt, s megkísérel megfelelni e szerep követelményeinek. De ki szabja meg a követelményeket?

A Fidesz alapító társasága az egyetemi ifjúság azon – szűk – tudatos rétegéből került ki, akik – elégedetlenek lévén a hivatalos felsőoktatás nyújtotta színvonallal, az atomizált diákszallói lét nyújtotta „örömmel”, s elégedetlenek lévén azzal a perspektívával, amelyet a nyolcvanas évek közepén az adott rendszer a diploma megszerzése után nyújtott számukra – megkíséreltek valamiféle alternatívát kialakítani a szakkollégiumok falain belül. Alternatívát, amely azonban nem csupán az egyetemi évekre szólt, hanem amely egyben az értelmiségi létre is segített felkészülni. Bibó István munkái, s a Solidarnosc dokumentumai voltak ezeknek az éveknek az alapulvasmányai néhány olyan könyv társaságában (pl. Bánlaky Pál – Varga Csaba: Azon túl ott a tág világ; Kamarás István – Varga Csaba: Reformvár), amelyek a szocializmusnak nevezett életfogytiglani szabadságvesztés kisvárosi büntetés-végrehajtási fokozatát voltak hivatva elviselhetőbbé tenni. Csodálatos – bár valószínűleg eleve halott – tervek születtek, melyek-

ben elszánt kis értelmiségi gerillacsapatok alakítják ki a szabadság újabb és újabb kis köreit Kőszegen, Pápán, Gödöllőn, Cegléden és másutt. Szilárd elhatározások születtek, hogy az 1990-es – akkor még népfrontosnak hitt – választásokon, váratlanul betoppanó örökösként, jövőnket követelve már mi is ott leszünk.

Egyszerűen: készültünk arra, hogy megpróbáljunk értelmiségiekké válni egy olyan világban, amely jószerével csak a magasan képzett szellemi szakmunkásokat tudta konfliktus nélkül megtűrni magában. A többé-kevésbé váratlanul beköszöntött rendszerváltoztató évek elején (1988-1990.) úgy tűnt, hogy van *magyar értelmiség*, amelynek mi is tagjai lehetünk, s amely megismétli a reformkori értelmiség történelmi teljesítményét. Nem így történt. Az értelmiségiek egy szűk, de a nyilvánossághoz könnyen hozzáférő csoportja előbb eredményesen sajátította ki *az* értelmiség nevében való szólás jogát és lehetőségét, majd szekértáborokba gyülekezve megkezdte önmaga felszámolását. Volt valami elszomorító abban, ahogy korábban megbecsült közgazdászok és szépírók, popsztárok és sportolók siettek a politika zsoldjába állni.

Miért is? Trianonért? Auschwitzért? Hogy befejezzék a leszámolódsít, amit még a nagyszüleik kezdtek el, vagy egyszerűen csak a magukénak tudott, illetve remélt koncert? – Egyre megy... Eljátszották a történelem által felkínált esélyt, hogy saját maguk s a nemzet sorsát egyszer és mindenkorra kezükbe vehessék. A győztesek jutalma ugyanaz, mint a legyőzöttek büntetése: a maguk nyakára is visszasegítették mindazt és mindazokat, amitől és akiktől nemrég még szabadulni próbáltak.

Nincs tehát magyar *értelmiség*. Csak egyre tovább osztódó és egyre inkább demoralizálódó értelmiségi csoportok, és újra az egyéni egérutakat kereső *értelmiségiek* vannak. Nincs a Bibó-i értelemben elitje a magyar társadalomnak. Nincs elit, „akikben a közösség céljai tudatosan kiformalódnak” akiket „a közösség élete és érdekei iránt való helyes érzék” vezérel. Nincs elit, amelyik „az élet élésére, az emberi szükségletek megértésére, finomítására és gazdagítására mintákat, példákat adjon, azaz kultúrát csináljon”. Nincs, mert nincs a társadalom által elfogadott, az elit kiválasztására szolgáló „értékelési rend”, amely biztosítaná „az elit által adott példák és minták érvényességét és kötelező erejét.”

A négy év kormányzásra feljogosító országgyűlési választások nem azonosak ezzel. A jelek szerint ezt a jelenleg uralkodó posztkommunista „elit” éppúgy figyelmen kívül hagyja, mint tették ezt az első szabad választások győztesei.

Nincs tehát elit. Márpedig a nemzet iránt elkötelezett, annak céljait megfogalmazni, e célok elérésére erőt mozgósítani, s a célokig elvezetni képes elit, a nemzetet és közösségeit élni – nem pedig egyes

egyedeit túlélni – segítő értékrend kialakítására képes értelmiség nélkül nem vezet út felfelé.

Maradt még némi remény, s maradt még – történelmi léptékkal mérve – egy kevés időnk. Egy új generáció felelőssége is most már, hogy mindez holnap másként legyen.

(1996. szeptember)